

Zaangażowanie Autorów

A – Przygotowanie projektu
badawczego
B – Zbieranie danych
C – Analiza statystyczna
D – Interpretacja danych
E – Przygotowanie manuskryptu
F – Opracowanie piśmiennictwa
G – Pozyskanie funduszy

Author's Contribution

A – Study Design
B – Data Collection
C – Statistical Analysis
D – Data Interpretation
E – Manuscript Preparation
F – Literature Search
G – Funds Collection

Katarzyna Rutkowska

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Zamiejskowy
Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej

OSOBOWOŚĆ SPORTOWCÓW – CZŁONKÓW UNIWERSJADOWEJ KADRY POLSKI

*PERSONALITY OF SPORTSMEN – MEMBERS OF POLISH
TEAM FOR UNIVERSIADE*

Słowa kluczowe: osobowość, gry zespołowe, sporty indywidualne, uniwersjada,
kadra Polski

Key words: personality, team games, individual sports, universiade, representatives
from Poland

Summary

Background. A lot of attention is given to the personality of sportsmen in sport psychology. This results from the need to create the most precise profile, model or theory, which may be used in training. Scientific support for some regularities may be helpful in selection of sportsmen, their attempts to obtain better results, and – first of all – backing up sportsmen's potential development and self-actualization. The goal of this paper is to analyze personality variables of universiade competitors taking into account their discipline.

Material and methods. The paper presents the results of the study, carried out during the summer Universiade in Izmir (Turkey, August 2005). The research covered 91 representatives from Poland – 44 female and 47 male athletes practising various sports; 30 representatives of team games and 61 representatives of individual sports. They were filling in ACL-37 adjective test (prepared by HG Gough and AB Heilbrun) and the questionnaire including questions concerning competitors' career.

Results. Comparison of personality profiles of team games and of individual sports representatives showed statistically significant differences. The results indicate that representatives of individual sports are significantly more determined and concentrated on specific activities to satisfy their need of achievements. Team players show significantly higher tendency to avoid confrontation with reality. It is related to disbelief in their own success and a fear for a broadly understood failure.

Conclusions. Apart from the study report, the paper contains some suggestions for potential broader use of personality psychology issues and the psychology of inter-individual differences, being a part of sports psychology. The qualitative analysis may be a contribution to the discussion of psychological shaping of training effects.

Word count: 2395
Tables: 0
Figures: 2
References: 18

Adres do korespondencji / Address for correspondence

Katarzyna Rutkowska

AWF Warszawa – ZWWF Biała Podlaska, Katedra Nauk Humanistycznych, Zakład Pedagogiki i Psychologii
21-500 Biała Podlaska, ul. Akademicka 2, tel.: 0 601 78 26 78, e-mail: kasia.rutkowska@wp.pl

Otrzymano / Received
Zaakceptowano / Accepted

12.06.2007 r.
04.07.2007 r.

Wstęp

Psychologia sportu zdaje się zyskiwać na popularności, przede wszystkim za sprawą jej walorów poznawczych, tak użytecznych dla praktyki współczesnego sportu. Ewentualne wątpliwości mogą budzić pewne uogólnienia dotyczące grup sportowych, a nie konkretnych jednostek lub abstrakcyjność doniesień z badań wynikająca z ich skrajnie naukowego charakteru [1]. Konieczne wydaje się zatem prowadzenie badań służących praktyce szkoleniowej – wynikowi sportowemu, ale przede wszystkim rozwojowi osobistemu ludzi zaangażowanych w działalność sportową. Jedną z elementarnych diagnoz niezbędnych dla optymalnie prowadzonego procesu szkoleniowego jest poznanie i analiza osobowości zawodnika.

„(...) Badania nad osobowością były pierwszym polem poddanym bardziej systematycznej obserwacji w psychologii sportu” [2]. W psychologii funkcjonuje wiele koncepcji osobowości. Poszukiwany jest najlepszy paradygmat. Psychologia sportu najczęściej odwołuje się jednak do teorii cech, a także do teorii wąskozakresowych. Pozwalają one określić indywidualne różnice decydujące o określonych wzorcach zachowań. Osobowość w tym nurcie traktowana jest jako konstrukt psychologiczny, całość psychicznej organizacji, centralny system regulacji ludzkich zachowań – względnie stały atrybut, predyspozycje działania w określony sposób. „Cecha osobowości nie jest obserwowalna bezpośrednio, jest natomiast konstrukcją hipotetyczną wyprowadzoną pośrednio z analizy formalnej strony zachowań się człowieka i służy przede wszystkim do ich klasyfikowania” [3]. Istotny, w perspektywie działalności sportowej, jest fakt, że wybrane cechy mają związek z zachowaniem całym [2,3,4,5,6,7,8].

Teorie osobowości stały się podłożem licznych badań eksploracyjnych dotyczących osobowości. Najczęściej dotyczyły one różnic między sportowcami a niesportowcami. To określone cechy osobowości wspierają naturalną selekcję i wybór uprawianej dyscypliny sportu. Ponadto wieloletnie uprawianie sportu może wpływać na kształtowanie pewnych indywidualnych właściwości [9]. Zmienne osobowościowe były również porównywane w kontekście wyniku sportowego. Doniesienia z badań pozwoliły zdiagnozować i opisać określone profile czy wycinki osobowości. Dały podstawę do prognozowania osiągnięć. Dostarczyło to cennych informacji pozwalających na doskonalenie uczestnictwa w sporcie [3,8].

Przynależność do grupy zawodników reprezentujących typ dyscypliny (sporty indywidualne lub gry zespołowe), wymagania sportu (rodzaj zadań) również stanowią charakterystyki pozwalające oczekiwać określonego profilu osobowościowego [10].

W literaturze przedmiotu pojawiły się doniesienia z badań potwierdzające istotne różnice w poziomie zmiennych osobowościowych [7,11]. Jest to szczególnie ważne w kontekście sportu zawodowego, którego wymagania określają zapotrzebowanie na sportowców „o odpowiednich predyspozycjach somatyczno-motorycznych i aspiracjach agonistyczno-perfekcjonistycznych” [12].

Pomimo niekwestionowanej przydatności dla psychologów sportu teorii cech i wąskozakresowych, były one poddawane krytyce. Zarzuty (budzące jednak wątpliwości) dotyczyły niedoceniań wpływu zmien-

nych sytuacyjnych na reakcję osoby. Problematyczna była również ograniczona możliwość korzystania z teorii cechy dla zmiany wybranych cech osobowości sportowców [6,8].

Celem badań, prowadzonych na potrzeby niniejszej pracy, była analiza osobowości sportowców – reprezentantów kadry „B”. Postawiono następujące pytania badawcze:

- czy istnieją istotne statystycznie różnice pomiędzy mierzonymi cechami osobowości sportowców – reprezentantów gier zespołowych i sportów indywidualnych?
- jakie wymiary różnicują profile osobowości badanych sportowców i jaki jest ich wymiar?

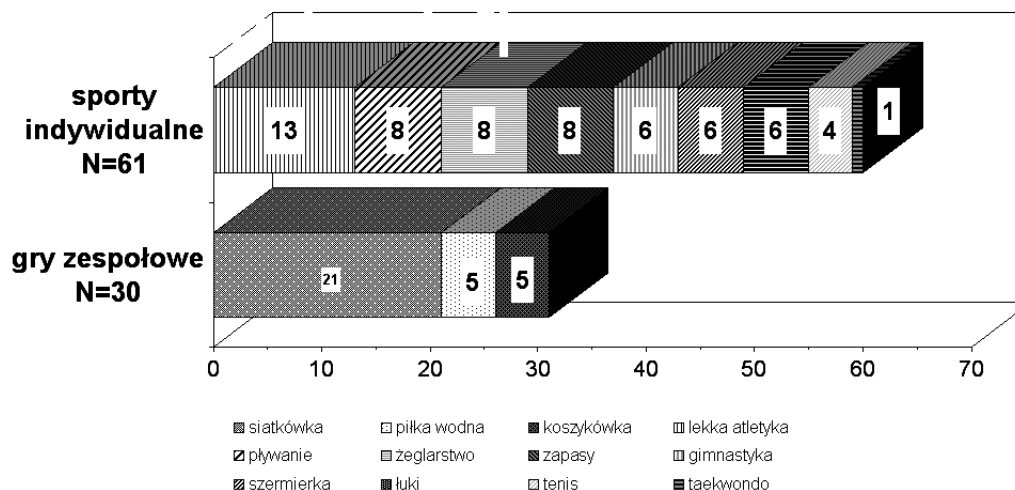
Materiał i metody

Badania prowadzono w czasie trwania uniwersjady w Izmirze (Turcja, sierpień 2005). Badania miały charakter indywidualny. Wzięło w nich udział 91 polskich sportowców – studentów (44 kobiety, 47 mężczyzn) – zawodników kadry „B”. Badani byli w wieku od 18 do 28 lat. Sportem zajmowali się od 3 do 18 lat. Większość (64%), podczas swojej zawodniczej kariery, uprawiała jedną dyscyplinę. Podczas uniwersjady badani rywalizowali w ramach 12 dyscyplin. Zestawienie liczebności reprezentantów poszczególnych dyscyplin przedstawia Rycina 1.

W trakcie badań wykorzystano jedno z najbardziej popularnych narzędzi do badania osobowości – wieloskalowy test przymiotnikowy ACL-37. Diagnoza cech osobowości jest wynikiem analizy 37 skal sklasyfikowanych do pięciu grup:

- Modus operandi: Nck – całkowita liczba wybranych przymiotników, Fav – liczba przymiotników pozytywnych, Ufv – liczba przymiotników negatywnych, Com – skala typowości;
- Skale odwołujące się do koncepcji potrzeb Murray: Ach – potrzeba osiągnięć, Dom – dominacji, End – wytrwałości, Ord – porządku, Int – rozumienia siebie i innych, Nur – opieki o siebie, Aff – afiliacji, Het – kontaktów heteroseksualnych, Exh – ujawniania się, Aut – autonomii, Agg – agresji, Cha – zmiany, Suc – wsparcia ze strony innych, Aba – upokorzenia się, Def – podporządkowania się;
- Skale tematyczne: Crs – gotowość do poddania się psychologicznemu poradnictwu, Scn – samo-kontrola, Scf – zaufanie do siebie, Pad – osobiste przystosowanie, Iss – idealny obraz siebie, Cps – twórczość, Mls – zdolności przywódcze, Mas – męskość, Fem – kobiecość;
- Skale analizy transakcyjnej: CP – krytyczny rodzic, NP – wychowujący rodzic, A – dorosły, FC – wolne dziecko, AC – przystosowane dziecko;
- Skale strukturalnych wymiarów osobowości nawiązujące do koncepcji Welscha: A1 – wysoka oryginalność – niska inteligencja, A2 – wysoka oryginalność – wysoka inteligencja, A3 – niska oryginalność – niska inteligencja, A4 – niska oryginalność – wysoka inteligencja [13,14,15,16].

W badaniach wykorzystano również kwestionariusz ankiety (opracowanie własne), pozwalający na zgromadzenie danych metryczkowych oraz podstawowych informacji na temat kariery zawodniczej, m.in. czasu jej trwania, uprawianej dyscypliny sportu.

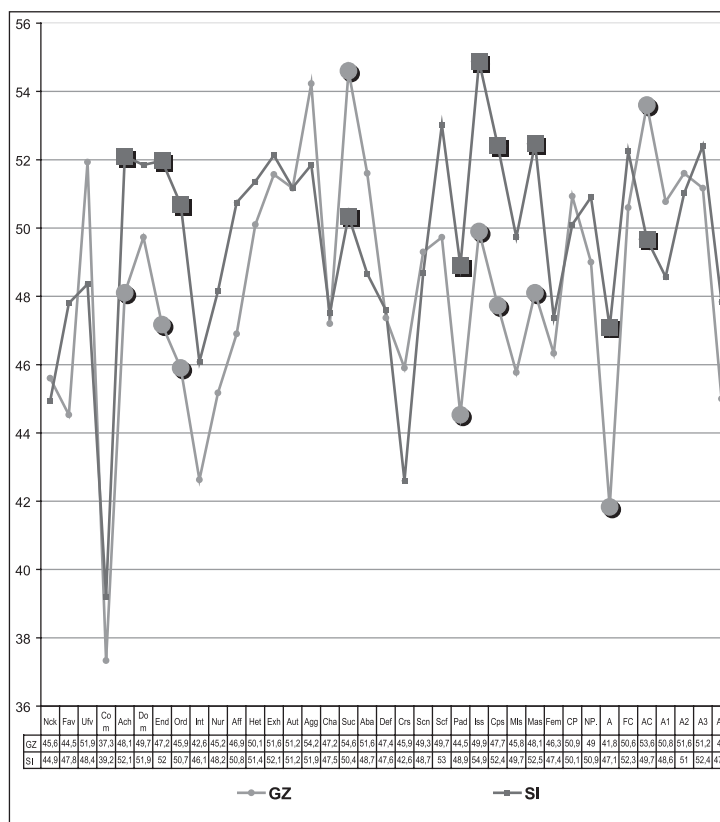

Ryc. 1. Liczebność badanych zawodników kadry uniwersjadowej z uwzględnieniem reprezentowanych dyscyplin sportu
 Fig. 1. Basic characteristics of Polish team members selected for universiade, regarding their discipline

Wyniki

Prezentację wyników uzyskanych w trakcie badania testem ACL, zestawienie średnich arytmetycznych obliczonych dla przedstawicieli gier zespołowych i sportów indywidualnych, przedstawiono na Rycinie 2. Interpretacji profilu dokonano na podstawie

sugestii zawartych w następujących publikacjach: Drwał [16], Juros i wsp. [14], Pilecka [15], Wolińska i wsp. [13]. Na Rycinie 2, powiększonymi punktami, zaznaczono średnie arytmetyczne dla poszczególnych skal różniące się istotnie statystycznie; wartości obliczone testem t-Studenta dla skal: Ach $t=-2,100$ $p=0,039$; End $t=-2,115$ $p=0,037$; Ord $t=-2,192$ $p=0,031$;

Ryc. 2. Profile osobowości badanych zawodników (GZ – gry zespołowe, SI – sporty indywidualne) – zestawienie średnich arytmetycznych uzyskanych w trakcie badania testem przysmotnikowym ACL-37

Fig. 2. Personality profiles of team games (GZ) and representatives of individual sport (SI) – mean values of the measurement using ACL-37

Suc $t=2,255$ $p=0,027$; Pad $t=-2,108$ $p=0,038$; Iss $t=-2,280$ $p=0,025$; Cps $t=-2,445$ $p=0,016$; Mas $t=-2,394$ $t=0,019$; A $t=-2,861$ $t=0,005$; AC $t=2,359$ $p=0,021$.

Analiza skali Com (kontrolnej – dotyczącej typowości) wyklucza ewentualne niezrozumienie instrukcji lub świadome dążenie do zafałszowania wyników badania przez respondentów. Wartość współczynnika 2xCom+Mls-Unfav (76,07) świadczy o prawidłowym, nielosowym wyborze przymiotników oraz o pozytywnej postawie wobec badania. Na potrzebę analizy profilu osobowości przyjęto (zgodnie z sugestiami w literaturze przedmiotu) założenie, że za wyniki wysokie uznaje się wartości powyżej 60 punktów na skali tenowej, a za niskie – poniżej 40. Rozproszenie średnich arytmetycznych w ramach wartości przeciętnych przemawia za niewielką rozpiętością profilu stworzonego dla przedstawicieli sportów indywidualnych i zespołowych. W związku z tym analiza rzeczowa skal dotyczy jedynie pewnych tendencji. Niemniej jednak porównanie średnich arytmetycznych wyników uzyskanych przez analizowane grupy sportowców pozwoliło dostrzec pewne istotne statystycznie różnice.

W niniejszej pracy analizie merytorycznej poddano te skale, których wartości obliczone dla badanych grup zawodników (sportów indywidualnych i gier zespołowych) różniły się między sobą istotnie statystycznie: Ach, End, Ord, Suc, Pad, Iss, Cps, Mas, A, AC.

Przedstawiciele gier zespołowych przejawiają nieznaczne trudności w odejściu od zachowań typowych dla ról dziecięcych. Właściwa dla nich jest tendencja do wycofywania się, napięcie, obawa przed niepowodzeniami. Dotyczy to zarówno działań w sferze zawodowej, jak i towarzyskiej. Niechętnie podejmują ryzyko. Brakuje im pewności, wiary w zasadność i pozytywne efekty własnego zaangażowania, wysiłku. Nie są zdolni do długotrwałego wysiłku. Z reguły nie są usatysfakcjonowani aktualną sytuacją, w której się znajdują. Mają poczucie niepowodzenia; innych postrzegają jako silniejszych, lepszych. Brak wytrwałości można tłumaczyć żywiołowością, impulsywnością, niecierpliwością, swoistym nie zrównoważeniem, brakiem powściągliwości, chęcią uzyskania natychmiastowych gratyfikacji, poszukiwaniem różnorodności. Należy zaznaczyć, że takim tendencjom towarzyszy jednocześnie zależność od innych – brak umiejętności w samodzielnym dochodzeniu do celu. Wydaje się ona być konsekwencją tendencji do ulegania dezorganizacji (bezzadności) w sytuacjach trudnych, nieprzewidywalnych i skomplikowanych. Zamiast podejmowania konkretnych działań, badani uciekają w świat marzeń i fantazji. W ten sposób unikają bezpośredniej konfrontacji z wymogami rzeczywistości. W relacjach interpersonalnych dominuje nieśmiałość – zwłaszcza w kontaktach z osobami nieznаныmi, które mogą odbierać to jako pewnego rodzaju wyobcowanie. Naturalność pojawia się w gronie osób zaprzyjaźnionych. Towarzyszy jej wówczas otwartość, uprzejmość, skromność, czasem również tendencja do poszukiwania uznania, sympatii.

Przeciwnie tendencje zauważa się w profilu przedstawicieli sportów indywidualnych. Przejawiają oni istotnie wyższą tendencję do ciężkiej pracy. Potrafią osiągać zamierzone cele – towarzyszące temu decyzje, inicjatywy podejmują szybko, a jakiegokolwiek utrudnienia, pojawiające się przeszkody, mogą ich niecier-

pliwić. Determinacja w dążeniu do realizacji (nawet odległych) celów niekoniecznie związana jest z potrzebą rywalizacji, a raczej z pragnieniem sprostania kryteriom osiągnięć, potrzebą sprawdzenia się, poczuciem siły czy sukcesu. Liczą się dla nich konkretne działania, a w konsekwencji pożądane efekty, ewentualnie gratyfikacje. Gotowości do podejmowania wysiłku (jeśli wymaga tego sytuacja – również ryzyka) towarzyszą: upór, wytrwałość, asertywność, skrupulatność, energia, przedsiębiorczość, poczucie obowiązku i odpowiedzialności. Ambicja i niezależność sprzyjają wyborom zadań związanych z wymogiem samodyscypliny. To wymaga doskonałej organizacji i samokontroli, nierzadko również – stłumienia impulsów, uczuć. Przesadne opanowanie może być barierą nie tylko w osiągnięciu wewnętrznej równowagi. Może sprawiać, że otoczenie będzie interpretowało wysyłane sygnały, zachowania jako egocentryczne i jednocześnie mniej sympatyczne. Generalnie jednak osoby te sprawiają wrażenie dobrze przystosowanych społecznie. Takiej opinii sprzyja między innymi szerokość zainteresowań, wrażliwość na piękno czy łatwość, z jaką osoby te zdobywają ponadprzeciętne osiągnięcia.

Dyskusja

Powyższa analiza wybranych cech osobowości nie stanowi kompendium wiedzy. Test ACL-37 pozwala na sformułowanie charakterystyk „w dużej mierze intuicyjnych” oraz służących jako „heurystyczna pomoc w diagnozie” [13]. Jest ona próbą nakreślenia i analizy najistotniejszych różnic w osobowości badanych zawodników. Warto zaznaczyć, że dla najpełniejszej diagnozy wyniki testów winny być „interpretowane w świetle danych socjologicznych, biograficznych i zdolnościowych” [2]. Grupę badanych zawodników charakteryzują pewne podobne zmienne – wiek, status (role) społeczny, a w związku z kwalifikacją do kadry uniwersyteckiej – prezentowany poziom umiejętności sportowych. Na stosowne uogólnienia dotyczące badanych grup pozwala sugestia W. Krola. Zdaniem autora istnieją przesłanki przemawiające za podobieństwem osobowościowym zawodników z jednakowego poziomu zaawansowania w zakresie prezentowanych umiejętności sportowych [17].

Przedstawione wyniki badań winny służyć doskonaleniu sportowej praktyki – wynikom, ale przede wszystkim wszechstronnemu rozwojowi człowieka – osiągnięciu fizycznej i psychicznej równowagi, odkrywaniu wartości tkwiących w sporcie, jak również indywidualnych granic możliwości psychicznych zawodnika – samourzeczywistnieniu [18].

Wnioski

Badania wykazały istotne statystyczne różnice w rozpiętości profilu osobowościowego zawodników sportów indywidualnych oraz przedstawicieli gier zespołowych. Rozbieżności dotyczą skal: Ach, End, Ord, Suc, Pad, Iss, Cps, Mas, A, AC. Zgodnie z sugestiami prezentowanymi w literaturze przedmiotu, pomimo istotnych statystycznie różnic, porównywane wartości skal wskazują jedynie na określone tendencje.

Przedstawiciele sportów indywidualnych są istotnie bardziej zdeterminowani, skoncentrowani na konkretnych działaniach zaspokajających potrzebę osią-

gnięć. Orientacji na konkretne działania, konkretne cele (nawet odległe) towarzyszy samodyscyplina – upór i poczucie odpowiedzialności. W profilu tej grupy sportowców dostrzegalny jest wskaźnik lepszego przystosowania społecznego. Zawodnicy gier zespołowych przejawiają istotnie wyższą tendencję do unikania konfrontacji z rzeczywistością. Jest to związane z brakiem wiary w powodzenie własnych przedsięwzięć, niechęcią do podejmowania ryzyka – obawą przed szeroko rozumianym niepowodzeniem. Są mniej skłonni do długotrwałego wysiłku. Podejmowanym działaniom towarzyszy większa potrzeba uzyskiwania gratyfikacji.

Wniosek praktyczny

Wyniki badań są głosem w dyskusji nad selekcją i doбором do sportu. Mogą również stanowić praktyczne wskazówki dla organizatorów szkolenia, trenerów pracujących bezpośrednio z zawodnikami. Uwzględnienie słabych i mocnych stron w trakcie indywidualizowanej pracy podczas treningów i startów pozwoli na osiągnięcie wyższych rezultatów sportowych, ale przede wszystkim zapewni większy komfort optymalnej samorealizacji na gruncie sportu.

Piśmiennictwo

1. Rychta T. (red.) *Osobowość a zachowanie celowe sportowców*. Warszawa 1998.
2. Rychta T. *Osobowość i sport*. [W:] Mikołajczyk M (red.) *Korelaty psychologiczne aktywności ruchowej i sukcesów w sporcie. Z badań nad osobowością sportowców i studentów uczelni wychowania fizycznego*. Warszawa 2004; 13-28.
3. Rychta T. Cechy osobowościowe i ich funkcje regulacyjne. [W:] Ulatowski T (red.) *Teoria sportu*. Trening 1992; 1: 275-322.
4. Nuttin J. *Struktura osobowości*. Warszawa 1968.
5. Reykowski J, Kochańska G. *Szkice z teorii osobowości*. Warszawa 1980.
6. Czajkowski Z. *Psychologia sprzymierzeńcem trenera*. Warszawa 1996.
7. Rychta T. *Zachowania celowe sportowców i jego osobowościowe uwarunkowania*. [W:] Rychta T (red.), *Zachowania celowe w sporcie a osobowość*. Warszawa 1998; 54-96.
8. Jarvis M. *Psychologia sportu*. Gdańsk 2003.
9. Guskowska M. Czym różnią się młodzi sportowcy od aktywnych ruchowo rówieśników? [W:] Mikołajczyk M (red.) *Korelaty psychologiczne aktywności ruchowej i sukcesów w sporcie. Z badań nad osobowością sportowców i studentów uczelni wychowania fizycznego*. Warszawa 2004; 107-115.
10. Marks M. Sportowiec – człowiek uniwersalny? Wymagania sportu wyczynowego a specyfika wybranych dyscyplin sportowych. [W:] Wlazło E (red.) *Psychologia grupy sportowej. Studia i monografie*. Wrocław 2003; 147-154.
11. Schurr KT, Ashley MA, Joy KL. A multivariate analysis of male athlete characteristics – sport type and success. *Multivariate Experimental Clinical Research* 1997; 3: 53-68.
12. Grabowski H. *Teoria wychowania fizycznego*. Kraków 1994.
13. Wolińska JM, Drwal RŁ. (1987) Test przymiotnikowy ACL H. G. Gougha i A. B. Heilbruna w badaniach samooceny i percepcji społecznej. [W:] Drwal RŁ (red.) *Techniki kwestionariuszowe w diagnostyce psychologicznej. Wybrane zagadnienia*. Lublin 1987; 123-161.
14. Juros A, Oleś P. Struktura czynnikowa i skupieniowa testu przymiotnikowego ACL Gougha HG i Heilbruna AB – przydatność dla diagnostyki psychologicznej. [W:] Brzeziński J, Hornowska E (red.) *Z psychometrycznych problemów diagnostyki psychologicznej*. Poznań 1993; 171-201.
15. Pilecka B. (1994) Test przymiotnikowy ACL-37 jako technika badania osobowości. [W:] Gaś ZB (red.) *Kierunki działań profilaktycznych*. Lublin 1994; 37-66.
16. Drwal RŁ. (1995) Adaptacja kwestionariuszy osobowości. *Wybrane zagadnienia i techniki*. Warszawa 1995.
17. Kroll W. Current strategies and problems in personality assessment of athletes. [in:] Fisher AC (ed.) *Psychology of sport. Issues and insights*. Palo Alto 1976; 371-390.
18. Kowalczyk S. *Elementy filozofii i teologii sportu*. Lublin 2002.